

Край і народ¹

Антон Луцкевіч

Кожын чэлазек працуе дзеля таго, каб жыць. Жаданьне паддэржаць сваё жыцьцё – гэта агульная мэта. Так вядзецца ад найдаўнейшых часоў, і мэта працы людзей астаецца тая самая. Змяняецца толькі спосаб і форма яе.

Тысячы гадоў таму назад людзі жылі, бытцам зьверы, па лясох і карміліся мясам тых зьвероў, каторых самі забівалі. Жылі яны ўсе паасобку, або сваёй невялічкай сямьёй, бо іх дзеці, як падрасталі, ішлі далей сваёй дарогай, пакідаючы бацькоў. Тады кожны глядзеў на другога, як на ворага: адзін у аднаго адбіваў пажыву. Цяжкіе то былі часы: апрача сіл прыроды, с каторымі чэлазек ня ўмеў змагацца, апрача дзікіх зьвероў, што яго лёгка маглі зніштожыць, - усюды прыходзілася перэмагаць ешчэ і сваіх жэ братоў-людзей за кусок мяса, за яду.

Мала-па-малу людзі перэхадзілі да працы на ральлі. Тут сямья не разбегалася па лясох за пажывай, каторай раней кожны шукаў толькі для сябе: тут была ўжо патрэбна супольная праца многіх рук, і сямья пачала разрастацца. Гэтак складаўся род, а пазьней і цэльнае племя. Ведама, і тады кожны думаў перш-на-перш аб сабе і сваёй карысьці, але ўжо людзі зразумелі, што, працуючы разам, кожны больш лягчэй прыдбае пажывы, чым працуючы асобне, ды і ад дзікіх зьвероў ад ворагоў будзе зашчыта. Чэлазек, працуючы для сябе, працаваў ужо крыху і для іншых. Быў заведзен раздзел працы: каму што было пад сілу, хто да чаго быў складней, той і рабіў тое: хто зямлю вырабляў, хто на палеваньне хадзіў, хто хатніе работы рабіў, ці жывёлу дагледаў.

Разрасталіся роды, племёны; паяўляліся гасударствы. І ўсюды, куды не глянь, бачым адно: ўсё болей і болей развіваецца супольнае, грамадзянскае жыцьцё і праца ўсяго племені, усяго народу вядзецца дзеля карысьці ўсіх разам і кожнаго паасобку. Грамадзянская праца дзеля агульнай карысьці пераходзіць і за граніцы аднаго гасударства: яна

¹ Друкуецца паводле: А-н-а [Луцкевіч, Антон] (1912). "Край і народ", *Наша Ніва*, № 28-29.

агортывае ўвесь сьвет. І наш селянін, сеючы жыта, што пасья паедзе ажно у Англію, так сама памагае англічанам, як англічане, выдумываючы і робячы розныя машыны і прылады, прыносяць карысьць нам.

Чым вышэйша культура насельняня, тым лепей яно разумее, што багацьце, напрыклад, купецкага стану можа ўзрастаць толькі тады, калі багацьце і развіваецца ўвесь край, калі селяне больш добра маюць на прадажу і больш тавароў купляюць; гэтак сама для вёскі мае вялікую вагу развіцьцё таргоўлі, бо тады за ўсё, што родзіць зямелька, можна і лепшую цэну дастаць, і прадаць лягчэй, ды і танней абходзіцца тое, што да гаспадаркі патрэбна. Адным словам, чым барджэй развіваецца эаномічнае жыцьцё старонкі, тым лепей жыць кожнаму стану.

Хто ўсё гэта уцяміў, той зразумее, што працуючы дзеля падняцьця роднага краю, ён прыдбае карысьць і для сябе, усё роўна, ці то будзе купец, ці селянін-хлебароб, ці фабрыкант, або памешчык. Падыймаць эаномічнае жыцьцё сваей старонкі, развіваць яе творчэскіе сілы і культуру - вось задача, дзеля каторай могуць працаваць усе жыццелі, ня гледзячы на іх палажэньне ў грамадзянстве, заняцьце, стан, заможнасьць: будучына [жыццеля] звязана з будучынай таго краю, дзе ён жыве.

Праўда, кожны знае, што ўсе станы вядуць заўсягды між сабой эаномічную вайну: селянін і рабочы дабіваюцца вялікшай платы за сваю працу, карацейшага рабочага дня; фабрыкант і памешчык бачуць сваю карысьць у тым, каб плату ўрэзаць, а лік гадзін працы павялічыць. Гэтак сама карысьць гандляра вымагае, каб даражэй прадаць свой тавар, а купіць яго танна; сельскі гаспадар, наадварот, хацеў-бы таму гаспадару сваё дабро прадаць дорага, а за яго тавар аддаць менш грошы. І ўсё-ж такі для ўсіх будзе карысна, калі іх агульнае эаномічнае жыцьцё будзе шпарка развівацца, а не стаяць на мейсцы, калі ўвесь край будзе багацьце.

Багата ёсьць прычын, каторыя спыняюць развіцьцё эаномічнага жыцьця кожнай старонкі. Між імі бачым такія прычыны, як суровасьць клімату, неўраджайнасьць зямлі, балоты, або недахват вільгаці, камяністыя горы і іншыя прыродныя варункі. І ўсё-ж такі розум людзкі і праца здалелі іх шмат перэмяніць: балоты асушаюць, дзе суха - вяду праводзяць і г.д. Калі з гэтакімі прычынамі чэлазек спраўляецца, дык німа споркі, што можна справіцца і з такімі прычынамі, каторыя крыюцца ў самых людзях, у грамадзянстве. Проці цемнаты, проці

санлівасьці і ленасці ваеваць можэ кожын, пашыраючы прасьвету, развіваючы эканамічную самапомач, заводзячы ўселякіе грамадзкіе арганізацыі і ўстройства.

Развіцьцё эканамічнага жыцьця і прасьветы - гэта дзьве дарогі, па каторых кожын народ, кожын край ідзе да культуры.

Але і развіцьце культуры спатыкае часта шмат перашкод. Багата людзей і дагэтуль не разумее, ці ня хочэ разумець, што развіваць культуру і выяўляць свае творчэскіе сілы кожная нацыя можэ тады, калі ёй дадзена на гэта поўная воля. Поўная свабода культурна-нацыянальнага развіцьця - гэта першы варунак для развіцьця такога краю, дзе, як у Беларусі і Літве, жыве ажно пяць асобных нацый: беларусы, літвіны, расейцы, палякі, жыды; толькі тады будзе падыймацца агульная культура краю, калі кожная нацыя здалеке развіваць у сябе ўсе творчэскіе сілы, развіваць сваю нацыянальную культуру. Ізноў жэ пры развіцьці краёвай культуры хутчэй ідзе развіцьцё культуры ў кожнай нацыі.

З усяго, што мы тутакі сказалі, выходзіць вось што. Эканамічнае і культурнае развіцьцё краю заўсягды дае аграмадную карысьць як людзям розных станоў і прафэсій, так і цэлым нацыям. Значыць, кожын, хто працуе для свайго краю, прыносіць карысьць усім яго жыхаром бяз розніцы заняцьця і палажэньня ў грамадзянстве, стану, нацыі. Такую працу могуць вясьці ўсе грамадзяне нашай зямлі Беларускай: гэта - іх супольная задача, каторая павінна быць праводнай зоркай для ўсіх, хто сваю будучыну і сваю долю злучае з будучынай нашага краю.